

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

**ҚОРАҚАЛПОҒИСТОННИНГ ЖАНУБИЙ ТУМАНЛАРИДА “КЕЛИН
САЛОМ” МАРОСИМИ**

Бекчанова Сайёра Базарбаевна

*НукусДПИ Ўзбек адабиёти
кафедраси доценти, Филология
фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD)*

Телефон: +99891 390 55 94

***Аннотация:** Мазкур мақолада қорақалпоғистоннинг жанубий туманларидаги “Келин салом” маросими ҳамда уларнинг бадиий талқини ёритиб берилади. Бу жараёнда бажариладиган ҳаракатлар ва сўз хусусида айтилади. Шунингдек, бу маросимларнинг бугунги кундаги кўринишлари баён қилинади.*

***Аннотация:** В данной статье описывается обряд «Келин салам» в южных районах Каракалпакстана и его художественная интерпретация. В этом процессе произносятся действия и слова. Также описывается современный вид этих церемоний.*

***Abstract:** This article describes the “Kelin salam” ritual in the southern regions of Karakalpakstan and its artistic interpretation. In this process, actions and words are spoken. The modern appearance of these ceremonies is also described.*

Маросим фольклори асосан инсон туғилиши ва охирги манзил, дафн маросимигача бўлган жараёнлардан иборат. Шу босқичлар ичидан ўзбек фольклоридаги “Келин салом” маросимига тўхталамиз. “Никоҳ тўйи маросими тузилишига кўра уч босқични ўз ичига олади. Биринчи босқич “*тўй тайёргарлиги*”; иккинчи босқич “*катта тўй*”; учинчи босқич; “*тўй якуни*”. [4.69] “Келин салом” маросими шу босқичларнинг учинчисига киритилади. “Келин салом” маросими асосан келин тушган уйда бўлиб ўтадиган жараён ҳисобланади. Тўй маросимлар комплекси яхлит олинса, йирик бир маросимни ташкил этади, аммо фолклористик жиҳатдан ёндашилса, унинг ёр-ёр, келин салом, тўй олқишлари, тўшак солди, ойна кўрсатар каби мустақил жанрлардан ташкил топганлигини кузатишимиз мумкин. Бу ишимизда Қорақалпоғистон ҳудудида яшовчи ўзбеклар орасидаги “Келин салом” маросими ҳақида сўз юритамиз.

Маросим фольклор тушунчаси ўз навбатида икки муҳим компонентни ўзида мужассамлаштиради. Булар маросимнинг сюжетикаси (кечиш тарзи ва бажариладиган хатти-ҳаракатлар ва унинг сўз (вербал) компоненти билан боғлиқ узвлардан иборат. [3.11] Эллиққала, Тўрткўл, Беруний ва Амударё туманларида яшовчи ўзбеклар орасида бу маросим олдинги пайтларда фақат аёллар даврасидагина ўтказилган. Келин уйга киргандан кейин чиройли лозим ва кўйлақлар кийиб, чимилдиқ ташқарисида янгалар ҳамкорлигида сузилган

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

(яъни эгилиб салом берган, буни “келин сузилиш” деб ҳам айтганлар). Бу ҳолатда асосан оила-аъзолари, яқин-қариндошлар таништирилган. Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, никоҳ тўйининг эртаси куни ҳам келин салом бўлади аммо бунда фақат куявнинг яқинлари иштирок этади. Қайнота ва қайнона томонидан совғалар берилади. “Маросим инсон моддий ва маънавий турмушининг талаб ва эҳтиёжи билан юзага келган ва келадиган табиий хатти-ҳаракат, безак декорация ва текстга эга бўлган ҳаётий “саҳна асаридир.” [3.10] Юқорида баён қилинган жараёнлардан ҳам кўринадикки, бунда сўз ва ҳаракат уйғунлиги асосий роль ўйнаган.

Маросим ижтимоий ҳодиса сифатида И.В.Суханов тўғри қайд этганидек ҳамма вақт инсон ҳаётининг асосий бурилиш нуқталарида, кўпинча, ана шу нуқталарни қайд этиш, қонунлаштириш талаби билан туғилади. [1.39] Демак қизларнинг янги босқичга ўтиш яъни келинлик остоналарига қадам қўйиш ва чимилдиқ атрофида амалга оширилган. Одатда, “Келин салом” муқаддас жойларга ҳурмат бажо келтириш билан бошланиб, ижроси, дастлаб, Худога, пайғамбарларга, азиз-авлиёларга, сўнгра куёвнинг бобоси ва бувиси, ота-онаси, ака-укалари, опа-сингиллари, энг яқин қариндошлари, қўшилари, келиннинг овсинлари, тўйда хизмат қилган кишилар - нонвой, ошпаз, жарчи ва бошқаларга ҳам бағишланади.

Ундан кейин эса қайнонаси ёки катта бувиси бўлса шу томонидан кийимлик ёки рўмол билан бирга ризқнинг бутунлиги рамзи сифатида тўртта нон ва новвотни келин қўлтиғига қистириб кўришади. Сўзга чечан кайвонилар ёки халфалар томонидан ҳар бир таништирилувчининг характер хусусияти, касб-кори, яқинлик даражаси баён қилинади. “Келин салом” қофиядош сўзлар, кулгили ҳазил-мутойиба, қизиқарли мисраларга бойлиги билан ўзига хослик касб этади. Ижро жараёнида келин сукут сақлагани ҳолда салом қаратилаётган кишига эгилиб, таъзим бажо келтиради. Масалан:

*Тандирларга нон ёпган
Ёрисини хом ёпган,
Нон ёнар опаларига салом
Ўкчасидан ўт чиққан
Холалардан зўр чиққан
Аммаларига салом
Сандиқларнини тахлаган
Қудаларни бир-бирига махтаган
Холаларига салом. [6.1]*

mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya

Кейин эса ҳар бир исми айтилган ва таништирилган инсон совға берган келинга яъни бунда асосан бошига рўмол ташлаган ва икки юзидан ўпиб қўйган. Бундан кейин эса келин ўтирсин маросими ўтказилган.

Ўзбек фольклорининг қадимий жанрларидан бири ҳисобланган “келин салом” кўшиқларида куёвнинг ота-онаси, қариндошлари ва яқинларига чуқур ҳурмати, иззат-икромни ўз бадий ифодасини топган.

“Келин салом” маросимида асосан, ўзбекларда келин салом берганда ёнида қиз томондан келган янгалар қўшилиб эгилишса, қорақалпоқларда қўшни иккита келинчак биргаликда эгиладилар. Келган келинга овул-элни тажрибаси бор келинлар томонидан таништириш ҳолатни ижобий баҳолаган бўлар эдим.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, маросим фольклори билан боғлиқ материалларни йиғиб, муаян маросимнинг ўтказилиш доирасини аниқлаш, айниқса турли миллат вакиллари биргаликда истиқомат қиладиган ҳудудларда типологиясини белгилаш, ижтимоий омилларни белгилаб ёритишга имкон беради.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Сухонов И.В. Обычай традиции и преемственность поколений. – М, 1976.
2. Кравцов Х.И. Славянский фольклор. – М, 1976. – С. 42.
3. Саримсоқов Б. Ўзбек маросим фольклори. – Тошкент: Фан, 1986.
4. Мирзаев Т., Турдимов Ш., Жўраев М., Эшонқулов Ж., Тилавов А. Ўзбек фольклори (дарслик). – Тошкент: MALIK PRINT CO, 2022. – Б. 69.
5. Мардонова Г. Нур тўла уй. – Тошкент: Меҳнат, 1992.
6. Эллиққалъа тумани Сарибий овул фуқаролар йиғинида яшовчи Бекчанова Зеваржондан ёзиб олинди.